

Hållbarhetskompassen

ett verktyg för hållbar regional utveckling

Det här är en beskrivning av hur man kan skapa mervärden i arbetet med regional utveckling genom att ge hållbarhetsmålen i Agenda 2030 en tydlig plats i planering och genomförande. Med hjälp av "hållbarhetskompassen" kan målen kopplas till den konkreta verksamhet, som man arbetar i och lever med. Verksamheten blir på det här sättet ett viktigt bidrag till att målen i Agendan nås. Samtidigt blir kompassen en viktig hjälp för att göra verksamheten relevant, efterfrågad och uppskattad. Detta eftersom uppdraget är att verka för en hållbar regional utveckling i alla delar av länet, oavsett vilket verksamhetsområde det är man utgår från.

Hela arbetet är en del av och Region Östergötlands bidrag till den nationella satsningen Vägar till hållbarhet, där alla Sveriges regioner på olika sätt prövar hur man kan integrera hållbarhet i arbetet med regional utveckling.

I första hand beskriver rapporten idén bakom "hållbarhetskompasserna" tillsammans med exempel för verksamhetsområden som ingår i det regionala utvecklingsuppdraget. Men det finns samtidigt en alltid närvarande, men kanske inte alltid riktigt lika tydlig, andra del, där fokus ligger på hur man bygger kapacitet och för att genomföra förändring. I Vägar till hållbarhetsprojektet kallar vi detta för "att bygga kapacitet och att arbeta utforskande och lärande för omställning". Denna del av projektet beskrivs i en annan delrapport.

Hållbarhetskompassen som en metod för att integrera hållbarhetsmålen i Agenda 2030 i arbetet med hållbar regional utveckling

Region Östergötland medverkar tillsammans med övriga svenska regioner i den nationella och av Tillväxtverket ledda satsningen "Vägar till hållbarhet". Uppdraget är att integrera hållbarhet i arbetet med regional utveckling. Varje region arbetar med **fyra delprojekt**. I Östergötland utgår ett av delprojekten från det interna arbetet med de enheter som tillsammans bildar funktionen Regional utveckling. I delprojektet har en metod utvecklats för att synliggöra hur hållbarhet finns med som förutsättning i verksamheten. Nu, efter några års utforskande och provande, är metoden mogen att göras tillgänglig också för andra än dem som deltagit. Utforskandet fortsätter, men med det här steget att beskriva metoden på kan fler få tillgång till arbetsmaterial och exempel. Förhoppningen är att erfarenheter från att fler testat arbetssättet kan återkopplas och bidra till att lyfta fram både sådant som fungerat bra och sådant som varit mindre bra. Det blir då ett exempel på ett "utforskandet" och "lärande arbetssätt", som samtidigt är ett viktigt ledord i ett av de andra delprojekten.

Syftet med att delta i Vägar till hållbarhetsprojektet är tvådelat. Den ena delen utgår från insikten om att mycket av det nödvändiga förändringsarbetet, om vi ska nå hållbarhetsmålen,

kommer att ske på lokal och regional nivå. Regionernas uppdrag har därför omdefinierats under projekttiden från att vara ett regionalt tillväxtuppdrag till att handla om "arbetet med hållbar regional utveckling i alla delar av landet" (Nationell strategi för hållbar regional utveckling i hela landet 2021-2030, Skr: 2020/21:133). Ett tecken i tiden, och något som regionerna samverkar kring med stöd och samordning av Tillväxtverket.

Den andra delen handlar om att hållbarhet kan leda till att mervärden skapas i det arbete som bedrivs. Alltså inte genom att starta projekt och nya verksamheter, utan genom att utgå från det befintliga, men eventuellt uppdaterade, uppdraget. Mervärden kan uppstå dels genom att ett förtydligande av hur hållbarhet kan lyftas in som grundförutsättning i planer, strategier, uppföljningar och program, dels genom konkreta aktiviteter där verksamheter gör förflyttningar som innebär att man kommer att arbeta på andra sätt än tidigare. Med ett tydligt hållbarhetstänk kommer varje verksamhet, oavsett inom vilket område den finns, dessutom att bli mera relevant, efterfrågad och uppskattad. (ja, ja, det är en uppreppning).

För att kunna integrera hållbarhet och regional utveckling måste två saker vara klargjorda: vad som menas med "hållbarhet" och vad som menas med "regionala utvecklingsuppdraget". Projektet ger utmärkta möjligheter till fördjupningar och förtydliganden av innebörden av dessa två saker, som vi ju inte alltid är helt tydliga med vad vi egentligen menar med.

Med "**hållbarhet**" menar vi hållbarhetsmålen i Agenda 2030 och hela kontexten för hur dessa mål ska vara ett viktigt ramverk för all utveckling, med betoning på målens ömsesidiga kopplingar till varandra.

Med "**regional utveckling**" menar vi uppdraget i den nationella strategin för regional utveckling, men också andra nationella uppdrag som kulturplan och länstransportplan samt politiska beslut om uppdrag fattade i vår egen region.

Som nämnts är det här **delprojektet**, som gäller vårt eget regionala utvecklingsarbete, ett av fyra. De tre övriga delprojekten handlar om samverkan med andra aktörer i Östergötland, om hur vi hanterar statliga medel till finansiering av näringslivsinsatser och om hur vi arbetar med det utforskande och lärande arbetssättet både i vår egen region och i dialog med andra regioner. Dessa tre kommer att beskrivas i egna rapporter.

Att synliggöra målen i Agenda 2030

Agenda 2030 består av 17 mål för hållbar utveckling, vilka bildar ett ramverk för hållbar utveckling och som omfattar egentligen alla livets och samhällets utmaningar. Konkreta blir målen först i de 169 delmål, där de 17 hållbarhetsmålen förtydligas. Eftersom en viktig sak med Agenda 2030 är att vi alltid ska visa hur alla målen på ett eller annat sätt påverkar varandra blir kontentan att det är väldigt många mål att hålla reda på.

Ända sedan slutet av 80-talet har vi använt oss av de tre hållbarhetsdimensionerna ekologisk, social och ekonomisk för att beskriva hur hela samhället påverkas. Dessa dimensioner har varit en utmärkt hjälp på vägen att göra hållbarhet till den centrala fråga, som den nu är. Men samtidigt finns det risk för inlåsningseffekter, i och med att många av oss som är arbetar med hållbarhet ofta har vår förankring i någon av dimensionerna. D.v.s. inte så mycket generalister eller "gränsgångare" som andemeningen i Agenda 2030 tycks värdera högt. Generellt sett har

den ekologiska (miljömässiga) hållbarhetsdimensionen lyfts fram tydligast, och många tänker nog fortfarande första hand på miljöaspekter när hållbarhet kommer på tal.

Försök har gjorts att gruppera om målen i Agenda 2030 i hierarkier, t.ex. genom att ekologin anses skapa förutsättningarna för allt, och där det sociala visar hur ordnade former för samhällsliv kan skapas och där ekonomin beskriver hur resurser genereras och hur nödvändiga varor och tjänster kan produceras. Problemet med den modellen är att saker inte alltid fungerar enligt den beskrivna hierarkiska ordningen och att mål 16 och 17 (om ett inkluderande samhälle och om behoven av samverkan) inte ryms. Eller också kan man likna arbetet med hållbar samhällsutveckling vid en munk, vilket kanske är ett av de fiffigaste försöken hittills. Google gärna och läs mer!

I projektet har vi, för att försöka få lite ordning på alla mål och delmål, därför provat att gruppera dem i fem aspekter på hållbarhet. Samma mål och samma dimensioner, men framlyfta så att de på ett tydligt och lättbegripligt sätt går att koppla till de verksamheter som vi arbetar med. Rätt eller fel, det är ändå ett försök som visat sig fungera i alla fall hyfsat.

Så, de här **fem aspekterna av hållbarhet** har används för att synliggöra hur hållbarhet kan kopplas till arbetet med regional utveckling.

Jämlika och jämställda livsvillkor

som handlar om hur platser och verksamheter kan utvecklas så att de präglas av vilja att bidra till jämställdhet, likvärdiga livsvillkor, gott hälsoläge, tillit till andra, hög utbildningsnivå och goda försörjningsmöjligheter.

Miljö i balans

som handlar om hur klimatfrågan och strävan efter en grön omställning av samhället påverkar förutsättningar och inriktning för det regionala utvecklingsarbetet.

Arbetsliv, entreprenörskap, innovationer och tillväxt

som handlar om hur innovationsmiljöer skapas och utvecklas, om kompetensbehov och kompetensförsörjning och om hur Östergötlands näringsliv kan komma att utvecklas med många spännande jobb och viktiga bidrag till regionens ekonomiska utveckling.

Samhällsplanering för hållbara städer och samhälle

som handlar om platsens möjligheter, om samband och skillnader i förutsättningar mellan stad och land, om betydelsen av ett hållbart transportsystem och om vad som gör en plats attraktiv för inflyttning, kvarboende och investeringar

Samverkan och delaktighet

som handlar om hur vi som människor och medborgare kan ta plats och vara delaktiga i samhällsutvecklingen, om hur vi kan få till ett samhällsklimat som bygger på samverkan och om hur vi hittar en bra sätt att ta och använda vår regionala roll i flernivåstvret.

Att ta fram en hållbarhetskompass

Med stöd av de fem aspekterna går det att beskriva vad som i den verksamhet man arbetar med som tydligast kopplar till hållbarhet. När man gör det så får man fram en ”hållbarhetskompass”. Syftet med hållbarhetskompassen är att ge en enkel och tydlig överblick över hållbarhetsmålen och att vara en hjälp när den egna verksamheten ska beskrivas. Den blir också en hjälp att i planering och genomförande för att hålla koll på att man tar tillvara på möjligheterna att integrera hållbarhet och att man rör sig i rätt riktning. I den korta och mest överblickbara versionen så får man på en sida en snabb överblick över vilka av delmålen i Agenda 2030 som bedömts vara mest relevanta för den aktuella verksamheten.

Arbetet med att ta fram hållbarhetskompassen kan gå till så här:

1. definiera och beskriv den **verksamhet** man avser att integrera hållbarhet i, dvs. hur uppdraget som man arbetar med ser ut vilka förväntningarna på resultat är och med vilka förutsättningarna för arbetet är. Kan tyckas självklart, men är ändå inte alltid helt tydligt. Ju bättre man kan beskriva vad man arbetar med desto lättare är det att få syn på hållbarhetsaspekterna.
2. **utgå från de fem aspekterna** av hållbarhet och ange vad som i varje aspekt som går att koppla till den verksamhet som kompassen ska vara ett stöd för. Alla aspekterna bör vara med på något sätt, vilket har visat sig gå, om man tar sig tid att reflektera. Det finns stödmaterial som underlättar (bilaga), om man inte vill göra ett sådant själv.
3. **kartlägg vilket arbete som pågår, vilket som planeras och vilket som borde planeras.** Alla aspekter av hållbarhet ska beaktas, eftersom de är odelbara och ömsesidigt beroende av varandra. En bra plan för att få överblick är därför att se till att listan över relevanta hållbarhetsaspekter finns med när verksamhetsplanering görs, i framtagande av strategier och program och i allt det arbete som hela tiden pågår. Att arbetsgruppen är överens om statusen för insatserna är en bra början. Vilket arbete pågår, vad ingår i planeringen och vad borde få större utrymme framåt?
4. Men för att få något gjort **man måste också prioritera.** En god idé är att i arbetsgruppen bestämma sig för några av hållbarhetsaspekterna, som man fokuserar extra på i arbetet den närmaste tiden. Välj t.ex. tre exempel från varje aspekt. Då kommer att hållbarhetens alla dimensioner att finnas med, samtidigt som arbetet blir överskådligt och därmed förhoppningsvis hanterbart.
5. Hållbarhetskompassen ska vara ett stöd för verksamheten att göra rätt saker. Men man måste också **bygga kapacitet** för att få dessa rätta saker gjorda. Med det menas att bygga upp en förmåga att agera, t.ex. genom att se till att rätt kompetens finns, att nätverken med viktiga samarbetspartner fungerar, att det finns tid och resurser till det som ska göras, att arbetet har legitimitet internt och externt osv.

Exempel på sådant som bygger kapacitet är:

- Involvera fler i arbetet strategisk nivå arbetar med att integrera hållbarhetsmålen i den ordinarie verksamheten.

- Samla personer och organisationer i ett gemensamt nätverk för samverkan, bland annat för att bygga och sprida kunskap och mål och metoder samt samla och sprida goda exempel.
- Erbjudna möjligheter till kompetensutveckling, som stärker arbetet med hållbar utveckling både när det gäller innehåll och metoder.
- Komma överens om hur vägen till målluppfyllelse ska följas, följas upp och redovisas.
- Identifiera samhällsområden, där arbetet med hållbar utveckling bör introduceras eller förstärkas, och erbjuda stöd för detta.
- Samordna kommunikation genom webbplats och andra kommunikationskanaler, material och events.
- Kommunicera vilka mervärden ett bra hållbarhetsarbete kan för människor, företag och samhälle och organisation och hur detta kan stärka den egna organisationens verksamhets- eller affärsidé.
- Ge personer som har kunskap och intresse möjligheter att synas och att vara ambassadörer för hållbarhetsarbetet.
- Utnyttja möjligheterna att söka externa medel till utvecklingsinsatser.
- Erbjudna deltagarledda seminarier för dem som har särskilt intresse att fördjupa sig i en fråga eller ett ämne.

Om hur man arbetar med processer och bygger kapacitet för att åstadkomma omställning finns det gott om erfarenheter och i Vägar till hållbarhetsprojektets fjärde delprojekt handlar det mera om detta.

Exempel på hållbarhetskompasser för verksamhetsområden inom Regional utveckling

För att ge en bild av hur en hållbarhetskompass kan se ut, så kommer här några exempel från de verksamhetsområden som vi arbetar med i Region Östergötland. Som framgått av beskrivningen ovan så handlar det dock hela tiden om pågående arbeten, om stöd för att hålla riktningen i pågående processer. Det viktiga är att sätta sig in i vad hållbarhetsmålen i Agenda 2030 handlar om och står för, och landa i en förståelse för hur de är kopplade till den verksamhet som man själv arbetar med. Sen måste man tillsammans med sina kollegor bestämma hur hållbarhet ska finnas med när verksamhetsplanering görs, i framtagande av strategier och program, för att skapa mervärden i den verksamhet som man arbetar med.

Viktigt att förstå är att detta är arbeten som pågår. Det betyder att vägen mot hållbarhetsinretering blir allt mera synlig, men att det fortfarande är olika hur långt man har kommit på den. Erfarenheten från projektet är att, även om stödmaterial m.m. varit detsamma för alla verksamhetsområden, så blir det i praktiken ändå processer. Men i ett utforskande och lärande arbetssätt så kan det t.o.m. vara bra. Så länge som man fortsätter söka sig fram.

Några exempel:

1. Kulturens hållbarhetskompass
2. Kulturarvets hållbarhetskompass
3. Folkhälsans hållbarhetskompass
4. Besöksnäringens hållbarhetskompass
5. Landsbygdsfrämjandets hållbarhetskompass
6. Smart specialiserings hållbarhetskompasser
7. Östgötaledens hållbarhetskompass
8. Hållbarhetskompass för hållbar tillväxt
9. Kompetensförsörjningens hållbarhetskompass
10. Hållbarhetskompass för investeringar och näringslivsfrämjande
11. Hållbarhetskompass för internationella arbetet
12. Samhällsplaneringens hållbarhetskompass